

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.68>

УДК 330.1:65.011

С. В. Філіна,

к. е. н, доцент, доцент кафедри менеджменту,

Полтавський університет економіки і торгівлі

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6065-184X>

О. В. Дрига,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Полтавський університет економіки і торгівлі

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8850-886X>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

S. Filina,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management, Poltava University of Economics and Trade*

O. Dryga,

Postgraduate student, Poltava University of Economics and Trade

THEORETICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE

У статті досліджено наукові підходи до трактування сутності економічної безпеки підприємства, та визначено теоретично-методологічні

засади управління безпеки підприємства. Авторами проведено оглядовий аналіз результатів роботи вітчизняних науковців щодо систематизації наукових підходів до визначення вищезазначеної категорії, з урахуванням сучасних викликів. На основі аналізу наукових підходів до дефініції поняття "економічна безпека" визначено її основні риси та запропоновано доповнення трактування даної економічної категорії як комплексну характеристику, що означає рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення стабільного функціонування та ефективного розвитку, що потребує управління з боку керівництва підприємства. Досліджено цілі та структуру ресурсів для управління економічною безпекою підприємства. За результатами даної роботи зроблено відповідні висновки та означені напрями подальших наукових досліджень.

The article explores scientific approaches to interpreting the essence of the economic security of an enterprise, and defines the theoretical and methodological principles of enterprise security management. The authors conducted a survey analysis of the results of the work of domestic scientists on the systematization of scientific approaches to defining the above-mentioned category, taking into account modern challenges. Based on the analysis of scientific approaches to defining the concept of "economic security", its main features are identified and an addition to the interpretation of this economic category as a complex characteristic is proposed, which means the level of protection of all types of enterprise potential from internal and external threats, ensuring stable functioning and effective development, which requires management by the enterprise management. It is studied that in modern conditions the system of economic security of the enterprise should be one of the main elements of strategic management of the enterprise. Therefore, the management of enterprises needs to improve the provision of an adequate level of economic security not only in the current period, but also in the future. The importance of implementing a sound

policy in the field of economic security of enterprises is highlighted as an extremely urgent task at the current stage of protecting Ukrainian economic interests. The article reveals the main theoretical and methodological aspects of managing the economic security of enterprises, its place and role in the enterprise management system. It is noted that threats to the economic security of an enterprise should be considered existing or potential actions that complicate or make impossible the realization of the economic interests of the enterprise and create a danger to its economic activities. Most authors divide the threats themselves into internal and external. The goals and structure of resources for managing the economic security of an enterprise are investigated. Based on the results of this work, relevant conclusions are drawn and directions for further scientific research are identified.

Ключові слова: підприємство, безпека діяльності, економічна безпека підприємства, економічна категорія, внутрішні та зовнішні загрози.

Keywords: enterprise, operational safety, economic security of the enterprise, economic category, internal and external threats.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку української економіки характеризується динамічністю та невизначеністю в усіх галузях, що є основною перешкодою для сталого розвитку вітчизняних підприємств. На сьогодні підприємства працюють в умовах невизначеності та непередбачуваності і стикаються з низкою загроз для бізнесу, що змушує шукати шляхи мінімізації загроз для господарської діяльності. У зв'язку з цим питання економічної безпеки бізнесу набуває все більшого значення для забезпечення стабільного та ефективного розвитку. Тому, перед суб'єктами господарювання постає завдання забезпечення стабільності їх функціонування та ефективності діяльності шляхом збалансованого управління бізнес-процесами. Особливо це стосується

економічної безпеки підприємств, оскільки будь-які негативні впливи вимагають використання сучасних та високоефективних інструментів протидії загрозам економічній безпеці та побудови системи заходів щодо їх запобігання.

Стабільне функціонування підприємств у ринковому середовищі значною мірою залежить від наявності надійної системи економічної безпеки. Тому, запорукою зростання економічного потенціалу підприємств та головною передумовою їх ефективної діяльності є розробка системи оцінки рівня економічної безпеки підприємств та механізму управління їх економічною безпекою.

На сьогодні не існує універсальної методики забезпечення захисту, яка б абсолютно гарантувала безпеку підприємств. У сучасному динамічному економічному середовищі підприємства стикаються з багатьма складними викликами, включаючи загрози та ризики, які мають значний вплив на їх стабільність та успіх. Управління економічною безпекою підприємства стає все більш важливим питанням для забезпечення надійності його діяльності та своєчасного реагування на небезпеки, ризики, загрози та можливості.

У статті досліджено теоретичні аспекти управління економічною безпекою підприємства, що дозволить розробити її адекватну систему, визначити та врахувати вплив дестабілізуючих чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ, використати можливості, які створюються цими середовищами, для досягнення інтересів суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальний базис розуміння економічної безпеки підприємств сформований у працях таких дослідників: О. Ареф'євої, О. Бандурки, В. Геєця, А. Дідика, С. Дубецької, Я. Жаліла, З. Живко, О. Захарова, О. Заячківської, Т. Іванюти, М. Кизима, Я. Коваль, К. Коваленка, А. Козаченка, А. Ляшенка, В. Мунтіяна, В. Ортинського, Г. Пастернак-Таранушенка, С. Покропивного, В. Пономарьова, Н. Резнік, Т. Черняк та інших вчених. Вагомий внесок у розвиток теоретичних аспектів управління економічною безпекою

підприємств та механізмів її забезпечення зробили такі науковці: В. Байдала, Л. фон Берталанфі, О. Васильєв, О. Витвицька, Т. Власенко, О. Гайдей, В. Гончар, Е. Данілова, О. Ілляшенко, М. Камлик, Д. Кліланд, О. Коробчинський, І. Мігус, Ю. Майборода, Т. Меліхова, М. Оніщенко, М. Портер, В. Прохорова, С. Салоїд, Ю. Ус, І. Фоміченко, О. Черевко, О. Яременко та інші.

Незважаючи на вагомі наукові результати досліджень сучасного розуміння поняття управління економічною безпекою підприємств, ця категорія залишається складною та суперечливою. Запропоновані науковцями підходи дають змогу оцінити загальний рівень економічної безпеки або діагностувати стан її підсистем. Але вони не розкривають сутність процесу управління та його особливості на різних етапах господарювання підприємства за результатами дослідження стану економічної безпеки суб'єкта ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних аспектів управління економічної безпеки, яке полягає в узагальненні попередніх наукових досліджень та створенні методологічних засад управління системою економічної безпеки підприємства з метою забезпечення цілісності теоретичних розробок щодо забезпечення економічної безпеки підприємства, надання їм системного характеру, забезпечення відповідності вимогам практики управління на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема забезпечення економічної безпеки особливо гостро постає в господарській діяльності підприємств, де ступінь загрози та ймовірність її виникнення є високими, а рівень захисного управління – низьким. Економічна безпека є однією з найважливіших умов існування підприємства, оскільки вона забезпечує захист підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз та є основою для економічно ефективного господарювання і стабільного розвитку.

Поняття «безпека» в перекладі з грецької означає «контроль над ситуацією», а звідси можна припустити, що «безпека» – це стан об'єкта, зміни якості або параметрів якого внаслідок настання непередбачуваних подій є незначними або добре контрольованими [1, с. 62].

Таким чином, класична наука розуміє термін «безпека» як комплексне багатовимірне поняття, що тісно пов'язане з усіма формами і напрямками взаємодії в системі «природа – людина – суспільство», набуває змістового значення у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою людської діяльності і навколишнього світу та означає відсутність загрози, ризиків і небезпек [2, с. 87].

Термін «економічна безпека» з'явився в історії української економічної теорії порівняно недавно, наприкінці ХХ ст.: у 1998 р. була прийнята «Концепція економічної безпеки України», суть якої полягає у здатності національної економіки забезпечувати вільний і незалежний розвиток та підтримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, належну обороноздатність країни за різних несприятливих сценаріїв розвитку подій, спроможність Української держави захищати економічні інтереси країни від зовнішніх і внутрішніх загроз [3, с. 80].

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «економічна безпека підприємств». І це незважаючи на те, що дане питання виникло разом з появою суспільства і держави і розвивалося паралельно. Поняття «економічна безпека підприємства» можна розглядати як ситуаційний підхід, що визначає практичне використання сучасних принципів управління, своєчасне реагування на зміни у зовнішньому середовищі та швидкість і адекватність реакції, що забезпечує адаптацію підприємства до умов його функціонування [4, с. 37].

У багатьох випадках забезпечення економічної безпеки підприємств зводиться до протистояння та захисту їх від різноманітних економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікація, підпал, недобросовісна конкуренція, промислове та комерційне шпигунство, інформаційна безпека

тощо). Безумовно, ці загрози є важливими і завжди повинні бути проаналізовані та враховані, але поняття економічної безпеки підприємств має більш широке значення.

Різні автори тлумачать цей термін залежно від проблеми, яку вони намагаються вирішити, і мають власні точки зору щодо його значення. Для огляду різних поглядів на це питання був проведений аналіз дефініцій вчених, результати якого наведені в табл. 1.

Таблиця 1. Систематизація дефініції наукових поглядів поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення
І. І. Нагорна [5, с. 3]	Економічна безпека підприємства – стан рівноваги в економічній системі внутрішнього середовища підприємства, яка здатна адекватно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.
В. Л. Дикань, І. Л. Назаренко [6, с. 34]	Економічна безпека підприємства – забезпечення стабільного функціонування та прогресивного розвитку підприємства за рахунок максимально ефективного використання наявних ресурсів та швидкої адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища.
Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко [7, с. 11]	Економічна безпека підприємства – ступінь часової та просторової гармонізації між економічними інтересами підприємства та інтересами відповідних суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства.
М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева [8, с. 10]	Економічна безпека підприємства – стан економіки (економічної системи), що характеризується її внутрішньою збалансованістю та стійкістю до негативного впливу всіх загроз, а також здатністю забезпечувати сталий та ефективний розвиток через реалізацію власних економічних інтересів.

Таким чином, дослідженню змісту поняття «економічна безпека підприємства» присвячено чимало наукових досліджень багатьох авторів. Всі вони розглядають різні аспекти, такі як «комплекс заходів», «складові підприємства», «стан розвитку підприємства», «забезпеченість ресурсами», «стан захищеності підприємства» тощо. Це свідчить про те, що економічна безпека підприємства є досить актуальною та буде зберігати свою актуальність ще довгий час, доповнюючись лише новим змістом та підходами до трактування.

Економічна безпека підприємства (фірми, організації) – це такий стан ресурсів підприємства (інформаційних ресурсів, людських ресурсів, капіталу і технологій, техніки та обладнання, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується стабільне функціонування та найбільш ефективне використання для динамічного науково-технічного і соціального розвитку та запобігання негативним внутрішнім і зовнішнім впливам (загрозам) [9, с. 96].

Отже, економічну безпеку підприємства можна розглядати як захищеність підприємства та його діяльності від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, здатність максимально швидко усувати різні небезпеки або адаптуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства. Крім того, економічна безпека підприємства – це найбільш ефективне використання ресурсів, що забезпечує стабільність функціонування підприємства [3, с. 89].

Економічна безпека підприємства – це стан ресурсів підприємства (інформаційних ресурсів, людських ресурсів, капіталу і технологій, техніки та обладнання, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується стабільне функціонування та найбільш ефективне їх використання для динамічного науково-технічного і соціального розвитку, а також запобігання негативним внутрішнім і зовнішнім впливам (загрозам) [9, с. 96].

Таким чином, економічну безпеку підприємства можна розглядати як захищеність підприємства та його діяльності від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, здатність максимально швидко усувати різні небезпеки або адаптуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства. Крім того, економічна безпека підприємства – це найбільш ефективне використання ресурсів, що забезпечує стабільність функціонування підприємства.

Отже, проаналізувавши формулювання економічної безпеки підприємств науковцями, можна зробити висновок, що економічна безпека підприємств – це комплексна характеристика, що означає рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз,

забезпечення стабільного функціонування та ефективного розвитку, що потребує управління з боку керівництва підприємства. Зміст цього поняття «безпека» включає систему інструментів, які забезпечують конкурентоспроможність та економічну стабільність підприємства і сприяють підвищенню добробуту співробітників [10, с. 112].

У загальному розумінні економічна безпека підприємства – це організаційна система ефективного використання ресурсів підприємства, метою якої є запобігання загрозам та створення умов для стабільного функціонування суб'єкта господарювання. Необхідність постійного підтримання економічної безпеки підприємства є першочерговим завданням. Це пов'язано з тим, що одним з головних завдань для суб'єкта господарювання є забезпечення можливості стабільного функціонування та досягнення цілей, поставлених для здійснення його безпосередньої діяльності. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від ефективності прийняття рішень керівництвом. Якщо є можливість уникнути можливих загроз та усунути шкідливий вплив негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища, то кожен на підприємстві повинен мати на меті збереження підприємства. Головною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення стабільного та максимально ефективного функціонування в теперішньому часі та високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Основна мета управління економічною безпекою полягає в тому, щоб гарантувати найбільш ефективне функціонування, найбільш продуктивну роботу системи роботи та економічне використання ресурсів, що не тільки гарантує високий рівень продуктивності співробітників та якість робочих процесів підприємства, але й постійно стимулює зростання наявного потенціалу та його стабільний розвиток.

У сучасних умовах господарювання забезпечення економічної безпеки підприємства можливе лише за умови комплексного та системного підходу до

її організації. Така система повинна давати можливість оцінити перспективи зростання підприємства, сформувані тактику і стратегію його розвитку та зробити його стійким до загроз з боку внутрішнього та зовнішнього середовища і дозволить стабільно функціонувати та розвиватися. Перспективами подальшого розвитку в цьому напрямку є створення і впровадження механізму управління економічною безпекою у практичну діяльність вітчизняних підприємств.

Література

1. Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету: Економіка*. 2019. Вип. 3 (40). С. 62–65.
2. Дмитрієв І. А., Близнюк А. О. Сутність та місце економічної безпеки підприємства в системі забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля*. 2011. № 3 (157). С. 86–90.
3. Зайченко К. С., Діма Н. І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. С. 78-89.
4. Савенко І. І., Седікова І. О. Економічна безпека підприємства: підходи до визначення. *Економіка харчової промисловості*. 2019. Т. 11. Вип. 4/2019. С. 35-41.
5. Нагорна І. І. Організаційно-економічний механізм у забезпеченні стійкої економічної безпеки промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Одеса, 2008. 22 с.
6. Дикань В. Л., Назаренко І. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 142 с.

7. Козаченко Г. В., Понамарьов В.П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра, 2003. 280 с.

8. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наукова монографія / Нац. академія управління. Київ: НАУ, 2010. 232 с.

9. Жукова Л. М., Платонов В. І. Система управління економічною безпекою підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 93-98.

10. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2012. 251 с.

References

1. Napak, N. M. (2019), "Economic security of an enterprise: essence, content and assessment bases", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Ekonomika*, vol. 3 (40), pp. 62–65.

2. Dmytriiev, I. A. and Blyzniuk, A. O. (2011), "The essence and place of the economic security of an enterprise in the system of ensuring the economic security of the state", *Visnyk Skhidnoukraïnskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Dalia*, vol. 3 (157), pp. 86–90.

3. Zaichenko K. S. and Dima N. I. (2021), "Economic security of an enterprise: essence and role", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, pp. 78-89.

4. Savenko I. I. and Sedikova I. O. (2019), "Economic security of the enterprise: approaches to definition", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 11. 4/2019, pp. 35-41.

5. Nahorna I. I. (2008), "Organizational and economic mechanism in ensuring sustainable economic security of industrial enterprises", Ph.D. Thesis, Global economy, Odessa, Ukraine.

6. Dykan V. L. and Nazarenko I. L. (2011), *Kompleksna metodyka vyznachennia rivnia ekonomichnoi bezpeky* [A comprehensive methodology for determining the level of economic security], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine.

7. Kozachenko H. V., Ponamarev V.P. and Liashenko O. M. (2003), *Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: essence and mechanism of ensuring it], Libra, Kyiv, Ukraine.

8. Yermoshenko M. M. and Horiacheva K. S. (2010), *Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky : derzhava i pidpryiemstvo* [The financial component of economic security: the state and the enterprise], Nats. akademiia upravlinnia, NAU, Kyiv, Ukraine.

9. Zhukova L. M. and Platonov V. I. (2019), “Enterprise economic security management system”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 93-98.

10. Otenko I. P. (2012), *Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva* [Economic security of the enterprise], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025 р.